

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA PRESIDIUMI 1989. AASTA 27. JUULI KORRALDUSEGA LOODUD EKSPERTKOMISJONI 1989. AASTA 12. SEPTEMBRI OTSUS EESTIS 1940. AASTAL TOIMUNUD SÜNDMUSTELE HINNANGU ANDMISE KOHTA

Komisjon, mille koosseisu kuuluvad J. Kahk (esimees), H. Lindpere, A. Pork, E.-J. Truuväli ja P. Vares, on läbi töötanud eriteadlaste uurimustes, publikatsioonides ja ka selleks spetsiaalselt kogutud allikates sisalduva informatsiooni ning tulnud selle analüüsi põhjal järeldustele:

1. NSV Liidu poolt 16. juunil 1940. a. Eesti Vabariigi valitsusele ultimatumi esitamist, milles väljamõeldud süüdistuste alusel nõuti valitsuse väljavahetamist Nõukogude-sõbraliku vastu, NSV Liidu täiendavate väekoondiste (ligi 90 000 meest) sissetoomist ning takistamatu ja vaba läbipääsu kindlustamist Nõukogude sõjaväelastele terve Eesti territooriumi ulatuses, tuleb käsitada kehtinud rahvusvahelise õiguse ning Nõukogude Liidul mitmesuguste lepingutega lasunud kohustuste rikkumisena — kalalätungina ehk otsese agressiooniaktina.

Okupeerides Eesti Vabariigi 17. juunist 1940. a. vastavalt hitlerlikult Saksamaalt 23. augustil 1939. a. salaprotokolliga saavutatud kooskõlastusele, võttis Nõukogude sõjaväemasin ühes A. Zdanovi energilise sekkumisega selle riigi siseasjadesse eesti rahvalt reaalsed võimalused vaba tahte väljendamiseks ja enesemääramisõiguse teostamiseks ning määras ette Eesti Vabariigi suveräänsuse ja iseseisvuse kaotamise ning tema vägi-valdse liitmise NSV Liiduga.

Okupatsiooni tingimustes, jõu ähvardusel, aga ka seda kasutades sooritatud juriidilist tähtsust omavate toimingutega püüti anda seaduslik iseloom Eesti Vabariigi annekteerimisele viinud tegevusele. Rahvusvahelise õiguse kohaselt tuleb seda käsitada mittetunnustamisele kuuluva vägi-valdse vallutusena, mistõttu okupeerimisele järgnenud õiguslikud järeloomid on vaid näiliselt legaalsed, nad on õigustühised iseenesest.

2. NSV Liidu valitsuse 16. juuni 1940. a. noodi nõudel astus tagasi Eesti Vabariigi valitsus. Uue (J. Vares) valitsuse koosseisu dikteerisid Nõukogude Liidu saatkonna töötajad ja A. Zdanov, 19. juunil Tallinnasse saabunud Nõukogude kõrgema juhtkonna liige. President K. Päts nimetas valitsuse ametisse 21. juunil 1940 NSV Liidu esindajate otsese surve all pärast viimaste poolt otseselt organiseeritud riigipööret Eestis.

3. Eestis 1940. a. 14.—15. juulil Eesti Vabariigi Põhiseaduse alusel korraldatud valimistel rikuti nimetatud Põhiseaduse §§ 30, 68, 99 ja Riigivolikogu Valimiste Seaduse §§ 16 ja 27 (jäeti moodustamata teine koda, ei peetud kinni valimiste läbiviimisel seaduse ettenähtud tähtaegadest, ei tagatud kandidaatide õiguskaitset jne.).

Eesti Töötava Rahva Liidu vastaskandidaatide taandamine valimiste ringkonnakomisjonide poolt kujutas endast demokraatlikke printsiipe eiravat omavoliakti, mille tagajärjel muutus võimatuks valida mitme võimaluse vahel ja demokraatlikud valimised asendusid stalinlikule režiimile omase formaalse hääletamisega.

Valimiste läbiviimisele avaldas mõju ligi 125 000 (olemasolevail andmeil) Punaarmee sõjaväelase viibimine Eesti territooriumil ja nende demonstratiivne osavõtt poliitilistest üritustest.

4. Eesti Töötava Rahva Liidu poolt väljakuulutatud valimisplatvormis polnud deklareeritud nõukogude võimu väljakuulutamist ja Eesti Nõukogude Liidu koosseisu astumist. Nimetatud platvormi alusel valitud saadikuid polnud konstitutsioonilisi volitusi ja moraalset õigust langetada nii olulistel küsimustes otsuseid omamata selleks valijate selget tahtet. Seda õigust ei saanud neile delegeerida ka pärast valimisi üksikutes kohtades toimunud koosolekud. Võimu küsimuses ei viidud Eestis läbi ei rahvaküsitlust ega rahvahääletust.

5. Eeltoodust lähtudes võib Eesti astumist 1940. aastal NSV Liidu koosseisu kvalifitseerida vägivaldse liitmisena — annekteerimisena.

6. Kõigest eeltoodust järeldub, et Eesti astumine 1940. a. Nõukogude Liidu koosseisu ei olnud õiguspärane.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ ЭКСПЕРТНОЙ КОМИССИИ АКАДЕМИИ НАУК ЭСТОНИИ ОТ 12 СЕНТЯБРЯ 1989 Г. О СОБЫТИЯХ 1940 Г. В ЭСТОНИИ

Созданная распоряжением Президиума Академии наук Эстонии от 27 июля 1989 г. комиссия в составе Ю. Качка (председатель), Х. Линдпере, А. Порка, Е.-Ю. Труувяли и П. Вареса, проработав все исследования специалистов, публикации и другие источники, содержащие информацию по событиям 1940 г. в Эстонии, пришла к следующим выводам:

1. Предъявленную 16 июня 1940 г. ноту Союза ССР Эстонской Республике, где на основе необоснованных обвинений выдвигалось в ультимативной форме требование о замене законного правительства на дружественно-советское, следует квалифицировать как нарушение норм международного права и взятых на себя договорных обязательств самого Советского Союза, а введение 90-тысячного дополнительного контингента советских войск с требованием беспрепятственного перемещения военнослужащих по всей территории Эстонии — как нападение или как акт прямой агрессии.

Следуя секретному протоколу заключенного с фашистской Германией пакта от 23 августа 1939 г., советские вооруженные силы оккупировали 17 июня 1940 г. Эстонскую Республику. Это и энергичное вмешательство А. Жданова во внутренние дела Эстонии лишили эстонский народ свободы волеизъявления и права на самоопределение, предрешили утрату суверенитета и самостоятельности и подтолкнули на вынужденное присоединение Эстонии к Советскому Союзу.

Аннексия Эстонской Республики, последовавшая в условиях оккупации, под угрозой силы и при ее непосредственном применении, имела лишь видимость законности. С точки зрения международного права, аннексию следует рассматривать как не подлежащий признанию акт насильственного захвата, повлекшего за собой правовые последствия, юридическая значимость которых ничтожна.

2. По требованию ноты правительства Союза ССР от 16 июня 1940 г. правительство Эстонской Республики подало в отставку. Состав нового правительства (И. Вареса) был продиктован работниками посольства Советского Союза и прибывшим 19 июня в Таллинн А. Ждановым, членом высшего советского руководства. Президент К. Пяте утвердил состав правительства 21 июня 1940 г. под сильным давлением представителей Союза ССР после фактически организованного ими государственного переворота в Эстонии.

3. При проведении 14—15 июля 1940 г. выборов были нарушены ст. 30, 68, 99 Основного Закона Эстонской Республики и ст. 16 и 27 Закона о выборах в Государственную думу (не была сформирована вторая палата, не были соблюдены предусмотренные законом сроки, не была обеспечена депутатам правовая защита и т. д.).

Отвод оппозиционных Союзу трудового народа Эстонии кандидатов со стороны окружных избирательных комиссий представлял собой акт произвола, отвергающий демократические принципы, вследствие чего оказалось невозможным выбирать между разными возможностями, и демократические выборы были подменены формальным голосованием, свойственным сталинскому режиму.

На результаты выборов оказали влияние присутствие на территории Эстонии около 125000 (по имеющимся данным) военнослужащих Красной Армии и их демонстративное участие в политических мероприятиях.

4. Платформа Союза трудового народа Эстонии не содержала требований о провозглашении советской власти в Эстонии и вступлении Эстонии в состав Советского Союза. У избранных от названного союза депутатов не было ни конституционных полномочий, ни морального права принимать решения по столь существенным вопросам, так как они не имели представления о воле избирателей. Такого права не могли им делегировать и собрания, прошедшие в отдельных местах после выборов. По вопросу власти в Эстонии не проводилось ни опроса населения, ни народного референдума.

5. Исходя из вышеизложенного, вступление Эстонии в 1940 г. в состав Союза ССР можно квалифицировать как насильственное присоединение, как акт аннексии.

6. Из всего изложенного вытекает, что вступление Эстонии в 1940 г. в состав Советского Союза нельзя признать законным.

**DECISION OF SEPTEMBER 12, 1989, SESSION OF THE
COMMISSION OF THE ESTONIAN ACADEMY OF SCIENCES
ABOUT THE EVENTS WHICH TOOK PLACE
IN ESTONIA IN 1940**

By order of the Presidium of the Estonian Academy of Sciences a commission was formed to evaluate the events which took place in Estonia in 1940. Having studied and analyzed the information included in the researches conducted earlier, publications and sources collected specifically for this purpose, the Commission whose members are J. Kähk (Chairman), H. Lindpere, A. Pork, E.-J. Truuväli, and P. Vares, has drawn the following conclusions:

1. The issuing of the ultimatum to the Estonian Republic by the Soviet Union on June 16, 1940, which, based on fabricated accusations, required that the Estonian Government be replaced by a pro-Soviet one, additional troops (about 90 000 men) be allowed to enter the Estonian territory and the Soviet army be guaranteed free and unimpeded passage on the whole Estonian territory, is to be treated as an offence of the international law in force at that time, and an act in violation of various treaties the Soviet Union had signed, being thus an attack or direct aggression.

By occupying the Estonian Republic from June 17, 1940, in accordance with the conditions of the Secret Protocol signed on August 23, 1939, with Nazi Germany, the Soviet military machinery together with Zhdanov's energetic interference in the internal affairs of this State deprived the Estonian people of a real possibility to express their free will, to put their right to self-determination into practice, and predetermined thereby the loss of the sovereignty and independence of the Estonian Republic and its forced incorporation into the Soviet Union.

By carrying out acts of legal importance under the conditions of occupation, and even threatened by the use of force, an attempt was made to give a lawful appearance to the acts which resulted in the annexation of the Estonian Republic. From the standpoint of international law this is to be treated as violent conquest which is not to be recognized, therefore, the legal consequences following the occupation are only seemingly lawful, they are null and void by themselves.

2. On June 16, 1940, the Government of the Estonian Republic resigned as a result of the note presented by the Soviet Government. The membership of the new (J. Vares') Government was dictated by the Soviet Embassy and A. Zhdanov, member of the highest leadership of the Soviet Union who arrived in Tallinn on June 19. President K. Pääts appointed the Government into office on June 21, 1940, under direct pressure from Soviet representatives after they had directly organized the coup in Estonia.

3. In carrying out elections in Estonia on July 14—15, 1940, on the basis of the Constitution of the Estonian Republic, §§ 30, 68 and 99 of the Constitution and §§ 16 and 27 of the Law on the Elections of the Chamber of Deputies were violated (only one house was formed, the dates fixed by the Law for conducting elections were not adhered to, the defence of the legal rights of the nominees was not guaranteed, etc.).

The challenge of the candidates not nominated by the Estonian Working People's Coalition was an arbitrary act against the democratic principles, which made it impossible to choose between several candidates, and democratic elections were replaced by formal voting characteristic of the Stalinist régime.

The elections were affected by the presence of 125 000 (according to the data available) servicemen of the Red Army and their demonstrative participation in political undertakings.

4. The election platform of the Estonian Working People's Coalition did not contain a declaration of the proclamation of Soviet power or joining the Soviet Union. The deputies elected on the basis of this platform had no constitutional authority or moral right to make decisions in such significant matters without the clearly expressed will of their electors. Such right could not be delegated to them by meetings which were conducted in some places after the elections. No referendum or plebiscite was conducted in the question of power.

5. On the basis of the above-said Estonia's joining the Soviet Union in 1940 can be qualified as violent incorporation — annexation.

6. The above-said shows that the incorporation of Estonia into the Soviet Union in 1940 was not lawful.